

Edukacja muzyczna online – nauczanie muzyki w dobie pandemii

Krytyczna analiza działań własnych podejmowanych w ramach nauczania muzyki w klasach IV-VII w trybie nauki zdalnej w roku szkolnym 2020/2021

Wprowadzenie

E-learning, nauczanie i uczenie się za pomocą technologii informacyjno-komunikacyjnych, i edukacja na miarę XIX wieku to hasła, które długo przywoływały nam na myśl wyidealizowaną wizję współczesnej szkoły, wiązały się z myślą o koncepcjach i rozwiązaniach, których z różnych powodów do tej pory nie udało nam się wprowadzić w życie w czasie lekcji w szkole. Telefony i aplikacje używane na zajęciach dla wielu zdawały się być zbędną fanaberią, odciągającą uwagę uczniów od istoty nauczanych treści i omawianych zagadnień – do czasu.

Marzec 2020 roku, ogłoszenie stanu pandemii i wiążących się z nią obostrzeń zweryfikowało umiejętność dostosowania się nauczycieli do nowych warunków edukacyjnych, wskazało, na ile do tej pory byli oni zaznajomieni z nowinkami technologicznymi i w jakim stopniu potrafią zastosować je w praktyce. Polski system szkolnictwa stanął przed wyzwaniem organizacji i realizacji zajęć za pośrednictwem metod i technik kształcenia na odległość. Coś, co do tej pory wydawało się być jedynie pieśnią przyszłości, stało się naszą codziennością, na zdecydowanie dłużej niż przypuszczaliśmy, wymuszając na nauczycielach, rodzicach i uczniach wypracowanie nowego sposobu komunikacji, przekazywania wiedzy i uczenia się w zupełnie odmiennym, wirtualnym świecie¹.

Niniejszy artykuł porusza problematykę lekcji muzyki prowadzonych w roku szkolnym 2020/2021 i stanowi krytyczną subiektywną analizę podejmowanych przeze mnie działań. W kontekście umiejętności współczesnego nauczyciela odniosłam się do kompetencji cyfrowych i medialnych, tak istotnych z uwagi na obowiązującą w ostatnich miesiącach naukę zdalną i hybrydową. Ponadto w tek-

¹ M. Plebańska, M. Sięńczewska, A. Szyller, *Edukacja zdalna w czasach COVID-19. Raport z badania – czerwiec 2020*, Wydział Pedagogiczny Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2020, s. 3.

ście znajdują się odniesienia do aktualnych badań na temat stanu edukacji w Polsce w czasie pandemii COVID-19. Kończącą część artykułu stanowią wnioski i postulaty dotyczące nauki online – w szczególności planowania, realizowania i ewaluacji na zajęciach muzyki.

O autorce i jej doświadczeniu zawodowym związanym z wykorzystaniem technologii informacyjno-komunikacyjnych w edukacji muzycznej

Pracę nauczyciela muzyki rozpoczęłam w 2014 roku w Językowej Szkole Podstawowej i Gimnazjum Prymus w Gnieźnie, gdzie w najstarszych klasach gimnazjum realizowany był projekt „iPad w edukacji”. Podręcznik i książka dla nauczyciela były jedynie pomocą zarówno dla mnie jak i dla uczniów, gdyż z uwagi na założenia programu większość podejmowanych aktywności bazowała na wykorzystaniu urządzeń mobilnych, przypisanych im aplikacji i dostępie do sieci Internet. O swoim kilkuletnim udziale i doświadczeniach związanych z programem „iPad w edukacji” pisałam w publikacji zatytułowanej *Technologie informacyjno-komunikacyjne jako narzędzie wspierające proces nauczania-uczenia się*², dlatego w niniejszym tekście pozwolę sobie jedynie na dygresję dotyczącą tego nadal dość mało popularnego rozwiązania, głównie za sprawą kosztów, jakie generuje zakup odpowiedniego sprzętu, oprogramowania dla szkoły, nauczycieli i uczniów.

Wspomniany projekt wymagał ode mnie całkowitej zmiany myślenia na temat kierowania procesem nauczania-uczenia się, gdy zamiast podręcznika uczniowie trzymają w dłoniach urządzenia mobilne, a w czego konsekwencji konieczne jest dostosowanie środków dydaktycznych (m.in. prezentacji multimedialnych, przykładów nutowych, tekstów piosenek i nagrań utworów, informacji z zakresu teorii i historii muzyki itd.) nie tylko do możliwości poznawczych uczniów, ale także do rozwiązań technologicznych, urządzeń i aplikacji, które wykorzystywaliśmy na lekcjach muzyki, które stanowiły przecież fundament dla większości podejmowanych przez nas działań zarówno o charakterze praktycznym, jak i teoretycznym.

Koncepcja realizowana w szkole, w której rozpoczynałam swoją drogę zawodową wymusiła na mnie konieczność czerpania wiedzy dotyczącej nowinek technologicznych i wykorzystywania możliwości, których dostarcza świat wirtualny. Mimo początkowych trudności, wynikających z potrzeby zaadaptowania się do nowych warunków pracy, uważam, że udział w projekcie stanowił niezwykle wartościowy i pouczający aspekt mojego rozwoju i wyznaczył kierunek zainteresowań jako nauczyciela muzyki. Dziś nie wyobrażam sobie pracy

² J. Gadzińska, *Nowoczesne technologie w edukacji muzycznej jako narzędzie wspierające proces nauczania-uczenia się*, „Muzyka. Historia. Teoria. Edukacja” 2019, nr 9, s. 153-169.

dydaktycznej bez technologii informacyjno-komunikacyjnych, a dotychczasowe doświadczenia pozwoliły mi z większym rozmysłem planować, przeprowadzać zajęcia i dokonywać oceny osiągnięć uczniów w okresie nauki zdalnej w roku szkolnym 2020/2021.

Kompetencje współczesnego nauczyciela muzyki

W dziedzinie edukacji kompetencje rozumiane są jako harmonijna kompozycja wiedzy, sprawności rozumienia oraz pragnienia³. Zatem osoby podejmujące zawód nauczyciela powinny wykazywać się nie tylko przygotowaniem merytorycznym z zakresu prowadzonego przez siebie przedmiotu, ale także charakteryzować się postawą wskazującą na akceptację i zrozumienie, że nauczanie i wychowanie to procesy o silnej dynamice, a w związku z tym powinny być nieustannie gotowe do rozwijania swojej wiedzy i zdolności w różnych obszarach.

W publikacjach poświęconych omawianemu zagadnieniu znaleźć można różne schematy klasyfikacji kompetencji nauczyciela. Sabina Guz dokonała ich podziału pod względem emocjonalnym, poznawczym i działaniowym⁴.

Natomiast zdaniem Waława Strykowskiego, ogólnie rzecz ujmując, wyróżniamy kompetencje merytoryczne, dydaktyczno-metodyczne i wychowawcze. Te pierwsze wskazują, że nauczyciel biegle operuje wiedzą z prowadzonego przez siebie przedmiotu, jest ekspertem w swej dziedzinie. Kompetencje dydaktyczno-metodyczne związane są z umiejętnością organizacji procesu nauczania-uczenia się oraz stosowania odpowiednich metod i technik, które pozwolą na osiągnięcie optymalnych efektów. Zdolności komunikacyjne, umiejętność nawiązania dialogu z uczniami, rozwiązywania problemów, a zatem wszelkie działania związane z oddziaływaniem na uczniów określane są mianem kompetencji wychowawczych⁵. Dalej autor dokonuje bardziej szczegółowego podziału, wyróżniając wśród nich: zdolności merytoryczne (rzeczowe); psychologiczno-pedagogiczne; dydaktyczno-metodyczne; kompetencje w obszarze planowania i projektowania działań o charakterze dydaktycznym i wychowawczym, odnoszące się do umiejętności projektowania i oceny programów oraz podręczników szkolnych; kompetencje komunikacyjne, diagnostyczne związane z poznawaniem uczniów i ich środowiska, dotyczące kontroli i oceny osiągnięć uczniów oraz jakościowym

³ W. Strykowski, *Nauczyciel i jego kompetencje*, [w:] *Kompetencje nauczyciela szkoły współczesnej*, red. A. Pielachowski, A. Kaczmarek, Wydawnictwo eMPI2, Poznań 2003, s. 70.

⁴ J. Jarocka-Piesik, T. Walkowiak, *Kompetencje, kwalifikacje i osobowość nauczyciela*, [w:] *Transgresje w edukacji. Twórczy nauczyciel i rodzic w procesie (nie)twórczej edukacji formalnej i nieformalnej. Tom 1*, red. M. Kołodziejski, Wydawnictwo Akademii Humanistycznej im. Aleksandra Gieysztor, Pułtusk 2016, s. 150-151.

⁵ Por. W. Strykowski, *Nauczyciel i jego kompetencje...*, s. 70.

pomiarem pracy szkoły; autoedukacyjne, łączone z rozwojem zawodowym; medialne i techniczne⁶.

Z uwagi na tematykę podejmowaną w niniejszym artykule pragnę odnieść się w szczególności do tych ostatnich kompetencji, związanych z organizacją i przebiegiem pracy ucznia i nauczyciela oraz zastosowaniem mediów oraz technologii informacyjno-komunikacyjnych (TIK) w edukacji.

Kompetencje medialne i techniczne rozumiane są jako zdolność do organizowania, wdrażania i realizacji procesu nauczania-uczenia przy pomocy TIK. Określenie to służy także wskazywaniu na znajomość urządzeń, programów i ich użyteczności w edukacji, jak również narzędzi stosowanych w podnoszeniu kwalifikacji zawodowych i komunikacji z uczniami i rodzicami⁷. Należy zwrócić uwagę na swego rodzaju zależność, mianowicie wykorzystanie mediów w edukacji zależne jest nie tylko od wyposażenia szkoły w odpowiedni sprzęt, urządzenia i oprogramowanie, ale także od wiedzy nauczycieli w tym zakresie.

Edukacja na miarę XXI wieku potrzebuje innowacyjnych i nieszablonowych rozwiązań. Nawet, jeśli brakuje systemowych wytycznych w tym zakresie, nauczyciele jako eksperci w nauczaniu danego przedmiotu powinni, na podstawie oceny dostępnych środków, stać się twórcami atrakcyjnego środowiska edukacyjnego dla uczniów.

Po wprowadzeniu nauki zdalnej w 2020 roku wiele wydawnictw zaczęło bezpłatnie udostępniać swoje zasoby środków dydaktycznych w postaci cyfrowej, co znacznie ułatwiło gromadzenie i organizację materiałów potrzebnych do pracy z uczniami. Obecnie na rynku dostępnych jest wiele darmowych programów, m.in. muzycznych czy edytorów nutowych, przeznaczonych do tworzenia multimedialnych pomocy dydaktycznych, a ich zastosowanie zależy przede wszystkim od kreatywności prowadzących.

Jako czynny nauczyciel mam świadomość, że każdy z nauczanych w szkole przedmiotów posiada własną specyfikę, a niektórych omawianych treści nie sposób przedstawić poprzez zastosowanie multimedialnych środków dydaktycznych. Jednakże postępujący proces cyfryzacji, obejmujący niemal każdą dziedzinę naszego życia, nie może omijać czy dotyczyć jedynie w wąskim zakresie (tak istotnego dla rozwoju dziecka etapu nauki szkolnej). Współczesny nauczyciel zobowiązany jest operować językiem zrozumiałym dla uczniów także w zakresie posługiwania się rozwiązaniami technologicznymi. Powinien on także stosować środki dydaktyczne i metody odpowiadające zdolnościom percepcyjnym dzieci i młodzieży – takie, które będą zachęcały ich do zgłębiania wiedzy i zdobywania nowych umiejętności.

⁶ Por. Tamże, s. 71-79.

⁷ Tamże, s. 77.

Cyfrowi tubylcy kontra cyfrowi imigranci

Współcześni uczniowie określani są jako *urodzeni cyfrowo* lub *cyfrowi tubylcy*⁸. Dorastają i funkcjonują w świecie, którego poszczególne dziedziny bardziej lub mniej są skorelowane i współzależne od urządzeń cyfrowych⁹. Posługiwanie się w większym lub mniejszym stopniu nowinkami technologicznymi i operowanie zintegrowanymi narzędziami nie stanowi dla nich problemu. Mimo zauważalnych zmian, jakie dokonały się w polskim systemie szkolnym, wciąż tkwimy w deficycie twórczości i kreatywności, odwołując się do znanych nam (choć często niepostępowych) schematów nauczania – zamiast wzorem innych państw skoncentrować się na określaniu nowych kierunków edukacji, wyznaczaniu priorytetów odwołujących się do aktualnych potrzeb uczniów oraz podjęciu działań umożliwiających im funkcjonowanie we współczesnym, stale zmieniającym się świecie¹⁰.

Według Marzeny Żylińskiej, autorki książki *Neurodydaktyka. Nauczanie przyjazne mózgowi*, każdy umysł przyswaja wiedzę w innym stopniu i w różnym tempie. Jej zdaniem w polskim systemie edukacji wciąż nie potrafimy znaleźć „złotego środka” między *chcę* (wypowiadany przez młodzieńcze umysły) a *musisz* (narzucany przez nauczycieli i podstawy programowe). Młody mózg jest bardzo chłonny, spragniony nowej wiedzy i informacji – o ile będą one przekazane w optymalny sposób. Problemem są trudności w stworzeniu atrakcyjnej przestrzeni, w której uczeń może wzrastać i doświadczać, formułować hipotezy i szukać ich potwierdzenia¹¹.

Twórca określenia *cyfrowi tubylcy* – Marc Prensky – zwraca uwagę na poważną przeszkodę, jaką w procesie nauczania stanowi przestarzały język prowadzących – *cyfrowych imigrantów*. Nauczyciele nie potrafią podjąć dialogu z młodym pokoleniem, które w jego ocenie posługuje się zupełnie nowym językiem¹². Co więcej, Prensky podkreśla, że prowadzący muszą uświadomić sobie, że współcześni uczniowie myślą i przetwarzają informacje w sposób odmienny niż ich poprzednicy z wcześniejszych lat. Dzieje się tak za sprawą dorastania, rozwijania w odmiennym cyfrowym świecie zróżnicowanych doświadczeń, które doprowadziły do powstawania różnych struktur w mózgu¹³. Jako przykład podaje kilka zachowań, które można zaobserwować wśród obecnych uczniów m.in. pre-

⁸ <https://www.marcprensky.com/writing/Prensky%20-%20Digital%20Natives,%20Digital%20Immigrants%20-%20Part1.pdf>, s. 1 [dostęp dnia: 24.10.2021 r.].

⁹ <https://journalmural.com/nativos-digitales-character-sticas-y-estudios-de-marc-prensky> [dostęp dnia: 24.10.2021 r.].

¹⁰ M. Żylińska, *Neurodydaktyka. Nauczanie i uczenie się przyjazne mózgowi*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń 2013, s. 55.

¹¹ Tamże, s. 87-89.

¹² <https://www.marcprensky.com/writing/Prensky%20-%20Digital%20Natives,%20Digital%20Immigrants%20-%20Part1.pdf>, s. 2 [dostęp dnia: 24.10.2021 r.].

¹³ Tamże, s. 1.

ferowanie komunikatu w formie obrazkowej aniżeli tekstowej, zdobywanie wiedzy poprzez zabawę niż wytężoną pracę, potrzeba bycia często nagradzonym¹⁴. Zatem skoro wiemy, jak uczniowie najchętniej przyswajają informacje poza środowiskiem szkolnym, dlaczego nie wykorzystać podobnych schematów na lekcjach?

Podczas tworzenia prezentacji multimedialnych, zwłaszcza do slajdów, które zawierają szczególnie ważne informacje, dodaję obrazy, grafiki, które będą oddziaływały na wyobraźnię uczniów np. poprzez skojarzenia lub nawiązanie do popularnych wśród młodzieży motywów. Omawiając zagadnienia związane z teorią lub historią muzyki, wykorzystuję notatkę wizualną w formie infografiki lub grafonotatki. W przypadku tej drugiej uczniowie mogą zanotować informacje w taki sam sposób jak proponowany przeze mnie bądź zastosować własne oznaczenia, które są dla nich bardziej czytelne. Ta forma pomocy dydaktycznej staje się coraz bardziej popularna, dostępne są ponadto szkolenia, webinaria, a nawet książki poświęcone rozwijaniu umiejętności tworzenia notatek graficznych. Grafonotatki wspierają myślenie wizualne i pobudzają kreatywność, dlatego są dla młodzieży zdecydowanie atrakcyjniejszą formą przekazu i utrwalania informacji niż tradycyjne metody przekazywania wiedzy.

Wykorzystywanie nowinek technologicznych, tworzenie nowoczesnych pomocy dydaktycznych czy wdrażanie rozwiązań, które są bliskie temu, w jaki sposób uczniowie – *cyfrowi tubylcy* zdobywają informacje o świecie poza zajęciami szkolnymi, świadczy o poziomie warsztatu nauczyciela. Jest potwierdzeniem jego kompetencji medialnych, otwartości na zmieniające się trendy w edukacji oraz uważności względem czynników, które decydują o pomyślności procesu nauczania i uczenia się.

Nauczanie muzyki online w klasach IV-VII w roku szkolnym 2020/2021 – krytyczna analiza działań własnych

Od 26 października 2020 roku tryb pracy szkół podstawowych został przekształcony ze stacjonarnego na zdalny. Uwzględniając doświadczenia z poprzedniego roku szkolnego (2019/2020), doskonale zdawałam sobie sprawę z szans i zagrożeń, jakie niesie za sobą edukacja muzyczna online. O ile przekazywanie informacji z zakresu historii i teorii muzyki oraz ewaluacja w tym zakresie nie budziły moich obaw, o tyle większym niepokojem napawało mnie pytanie, jak efektywnie realizować zadania o charakterze praktycznym, kiedy mnie i moich uczniów dzieli ekran monitora, a ja jako nauczyciel nie jestem w stanie zweryfikować wielu elementów decydujących o prawidłowym wykonaniu utworu wokalnego czy instrumentalnego.

Zajęcia odbywały za pośrednictwem aplikacji MS Teams w wymiarze czasowym od 30 do 40 minut raz w tygodniu. Wszystkie materiały niezbędne do prze-

¹⁴ Tamże, s. 2.

prowadzenia i udziału w lekcji przesyłałam na platformę w folderach, w których znajdowała się według potrzeb: prezentacja multimedialna, przykłady muzyczne: audio i audiowizualne, karty pracy, linki do gier interaktywnych, opracowania utworów muzycznych do grania na instrumentach i aplikacjach muzycznych. Często przygotowywałam dla moich uczniów formularze, wirtualne karty pracy zawierające ilustracje, linki do tekstów źródłowych czy nagrań. Bardzo atrakcyjną dla nich formą był udział w grach interaktywnych, takich jak Kahoot czy Quizizz i zabawy muzyczne (np. polegające na rozpoznawaniu fragmentów słuchanych wcześniej utworów klasycznych lub kolęd i pastorałek).

Zwłaszcza w okresie nauki zdalnej zauważalne było, że uczniowie najbardziej angażują się w działania, które oparte są na zabawie, rywalizacji lub które wymagają od nich nieszablonowego, kreatywnego myślenia. Nawet wśród starszych klas widoczne było większe zainteresowanie przebiegiem zajęć, gdy ich forma odbiegała od znanego im schematu lekcji podającej.

Śpiew

Jedną z podstawowych i najprostszych dla dziecka aktywności muzycznych w dobie nauczania na odległość stała się ta najtrudniejszą do opanowania, bo przecież nie wystarczy odtworzyć nagranie piosenki, zapoznać uczniów z melodią, tekstem oraz dokonać analizy tychże elementów, by utwór został przez nich wykonany prawidłowo. Problemy techniczne wskazane w Raporcie portalu LIBRUS, których doświadczyli także moi podopieczni (np. niewystarczająco szybkie i stabilne łącze internetowe, słabej jakości mikrofony i kamery lub ich brak), utrudniały mi zweryfikowanie poprawności wykonania piosenki lub oceny tego, w jakim stopniu uczniowie angażują się w wykonywane zadania.

Odnosząc się do metodyki nauczania śpiewu, zanim uczniowie będą gotowi wykonać piosenkę, należy zaprezentować ją osobiście lub w formie audiowizualnej (np. w postaci nagrań z koncertów czy przedstawień muzycznych)¹⁵. Utwór należy kilkakrotnie przesłuchać, odczytać i dokonać analizy tekstu, objaśnić trudniejsze słowa, jeśli takie się pojawiają, zwrócić uwagę na problemy rytmiczne czy melodyczne, wykonać kilka ćwiczeń emisyjnych, które przygotowują aparat wykonawczy dziecka do zaśpiewania tej konkretnej melodii¹⁶ – podsumowując, wykonać szereg działań, które nie zawsze były jakościowo dobre z uwagi na wymienione wyżej niedostatki techniczne.

Podczas nauki śpiewania uczniowie mogą wzorować się na nagraniu audio, lecz najlepszym przykładem będzie dla nich wykonanie utworu przez nauczyciela – wzorowe pod względem technicznym, które zachwyci ucznia i będzie stanowiło

¹⁵ M. Mazur, Ł. Nowak, *Rola nauczyciela wobec kryzysu kultury wysokiej*, [w:] *Zagadnienia edukacji muzycznej*, red. G.K. Konkol, Wydawnictwo Athenae Gedanenses, Gdańsk 2015, s. 103.

¹⁶ E. Lipska, M. Przychodzińska, *Muzyka w nauczaniu początkowym. Metodyka*, Wydawnictwo WSiP, Warszawa 1991, s. 49-50.

dla niego wzór, do którego będzie dążył¹⁷. Niezależnie od trybu nauki (stacjonarnego czy online) zawsze samodzielnie śpiewam moim uczniom utwór omawiany na lekcji. Nie tylko dlatego, że lubię śpiewać, ale przede wszystkim w myśl zasady, że to aktywna i twórcza postawa prowadzącego rozbudza i zachęca uczniów do działania¹⁸.

Z uwagi na niedoskonałość przekazu dźwięku i obrazu zrezygnowałam ze śpiewania kanonów i tworzenia improwizacji, ilustracji głosowych w trakcie lekcji muzyki online. Skrócenie czasu trwania tych zajęć sprawiło, że wraz z uczniami nie mogliśmy omówić i wykonać wszystkich utworów przewidzianych w rozkładzie materiału. Nie zdecydowałam się także na wprowadzenie popularnej wówczas formy, jaką był „wirtualny chór”, ponieważ w okresie nauki stacjonarnej, czyli od września do października 2020 roku, pomysł utworzenia szkolnego zespołu muzycznego w formie zajęć pozalekcyjnych był dopiero na etapie organizacyjnym.

Ocena osiągnięć uczniów ze śpiewu odbywała się, na ile to było możliwe, indywidualnie w czasie trwania lekcji online oraz na podstawie przesyłanych przez nich filmów prezentujących wykonanie piosenki.

Gra na instrumentach

Realizacja zadań związana z grą na instrumentach od początku mojej pracy zawodowej była rozszerzona o możliwość wykorzystywania przez uczniów aplikacji muzycznych lub oprogramowania muzycznego współpracującego z tablicą multimedialną. Obecny rozwój technologiczny zapewnia nam szeroki dostęp do różnego rodzaju programów, które w przystępny i nowoczesny sposób pozwalają uczniom na odkrywanie nowych nieznanych wcześniej instrumentów, poznanie ich brzmienia, a także stwarza możliwość eksperymentowania w zakresie tworzenia muzyki. Oczywiście jest, że aplikacja muzyczna nie odzwierciedla techniki gry na danym instrumencie, natomiast uważam, że jest wartościowym narzędziem stanowiącym rozwinięcie wiedzy teoretycznej na temat instrumentów.

By uczniowie mogli wykonać utwór instrumentalny lub jego fragment, konieczne było przygotowanie przeze mnie materiałów nutowych dostosowanych do ich możliwości, gdyż poziom umiejętności czytania nut w klasach IV-VII był mocno zróżnicowany. Dla uczniów, którzy słabiej radzili sobie z zapisem nutowym, przygotowywałam specjalne opracowanie z podpisanymi literowo nazwami dźwięków, wykorzystując do tego darmowy program do edycji nut. Najważniejszy był cel, który chciałam osiągnąć, czyli to, by moi uczniowie samodzielnie grali wybrane melodie, by pokonywali swe ograniczenia i rozwijali zainteresowanie muzyką na podstawie różnych doświadczeń i eksperymentów dźwię-

¹⁷ B. Kamińska-Kłos, *Metody nauczania stosowane przez nauczycieli przedmiotu muzyka*, „Muzyka. Historia. Teoria. Edukacja” 2018, nr 8, s. 103.

¹⁸ W. Strykowski, *Nauczyciel i jego kompetencje...*, s. 76.

kowych (np. poprzez zabawę barwą instrumentów). Wykonanie utworu poprzedzone było wspólną analizą rytmu i melodii (np. poprzez powtarzanie, wyklaskiwanie rytmu po wcześniejszej prezentacji nauczyciela, śpiewanie dźwięków melodii na sylabie „la”, a następnie nazwami literowymi). Uczniowie osłuchiwali się z melodią, kształtowali pamięć muzyczną, dzięki czemu sprawniej radzili sobie z zagranieniem jej na instrumencie lub w aplikacji.

Zarówno we wcześniejszych latach pracy, jak i przy okazji zajęć online zauważyłam zdecydowanie większe zainteresowanie realizacją utworu muzycznego, w sytuacji gdy uczniowie mogli zdecydować o doborze aplikacji lub wirtualnego instrumentu i jego brzmieniu. Stosowanie technologii informacyjno-komunikacyjnych (m.in. tablicy multimedialnej i dedykowanych jej programów edukacyjnych, urozmaicanie procesu nauczania o gry, quizy i karty pracy online) znacząco podnosi poziom atrakcyjności zajęć. Decyduje ono także o wzmożonej aktywności i większym zaangażowaniu uczniów w działania podejmowane na lekcji, gdy podsumowanie lub ewaluacja odbywa się w ciekawej, nieszablonowej formie¹⁹.

Ruch przy muzyce

Podstawa programowa nauczania muzyki w szkole podstawowej w zakresie ruchu przy muzyce przewiduje, że uczeń będzie m.in. odtwarzał ruchem rytmy i schematy rytmiczne²⁰. Ten element realizowałam, wspomagając się filmami dostępnymi w Internecie, przedstawiającymi m.in. wizualizacje rytmu i przebiegu melodii. Uczniowie chętnie wykonywali zadania o charakterze interaktywnym w czasie rzeczywistym. W obliczu podejmowanych działań – dla mnie jako nauczyciela – problem stanowił brak możliwości sprawdzenia i ocenienia dokładności, precyzji, a niekiedy i zasadności ruchów wykonywanych przez uczniów z uwagi na słabą jakość połączenia internetowego, opóźnienia w transmisji online bądź niesprawne lub wyłączone kamery internetowe uczniów. Z podobnych względów do niezrealizowanych w wystarczającym stopniu wymagań zaliczyć mogą te związane z wykonywaniem podstawowych kroków, figur i układów tanecznych oraz improwizacją i tworzeniem ilustracji ruchowych do muzyki.

Dla uczniów realizacja zadań związanych z aktywnością ruchu przy muzyce w czasie trwania nauki zdalnej miała charakter dobrowolny, a wszystkie prezentowane filmy pokazowe miały przede wszystkim na celu zainteresować i zachęcić ich do nabywania doświadczeń i eksperymentowania w tym obszarze.

¹⁹ E. Parkita, *Technologie informacyjno-komunikacyjne w edukacji muzycznej XXI wieku*, „Muzyka. Historia. Teoria. Edukacja” 2016, nr 6, s. 35.

²⁰ <https://podstawaprogramowa.pl/Szkola-podstawowa-IV-VIII/Muzyka> [dostęp dnia: 26.10.2021 r.].

Słuchanie i percepcja muzyki

Kiedy kilka lat temu zaczynałam pracę jako nauczyciel, zaobserwowałam, że niezależnie od poziomu kształcenia, uczniowie, słuchając muzyki, często miewali trudności w scharakteryzowaniu danego utworu lub po prostu sformułowaniu własnej opinii na jego temat. Niestety problem ten wydaje się być wciąż aktualny, ponieważ obecnie (ucząc również w klasach licealnych) napotykam podobne trudności. W mojej ocenie powodem takiego stanu rzeczy jest to, że uczniowie nie mają częstego i regularnego kontaktu z wartościową muzyką, jak i możliwości dyskusowania o niej czy dzielenia się swoimi wrażeniami, odczuciami, a przecież tego rodzaju doświadczenia są niezwykle ważne dla kształtowania poczucia estetyki młodych ludzi i przygotowywania ich do bycia świadomymi i aktywnymi odbiorcami kultury.

Dlatego też prowadząc zajęcia w szkole podstawowej czy liceum, stwarzam uczniom możliwość obcowania z muzyką różnego gatunku oraz swobodnego wypowiedzania się na jej temat, tworzenia wypowiedzi ruchowych czy prac plastycznych na ich podstawie. Choć zdarza się, że odpowiedzi ustne nie pokrywają się z tym jakich dźwięków, barw czy form słuchamy, moi uczniowie wiedzą, że prowadzona dyskusja ma ich nauczyć tego, jak powinno się słuchać muzyki i jak o niej mówić. Przyswajają i utrwalają odpowiednie słownictwo oraz sformułowania, wypowiadają się, poprawiają siebie nawzajem, nabierają wprawy.

Okres zdalnego nauczania pod względem warunków do słuchania i analizowania utworów muzycznych zdawał się być wręcz idealnym, ponieważ zdecydowana większość uczniów posiadała sprzęt odpowiedni do odtwarzania plików audio i audiowizualnych. Możliwe było zatem słuchanie i oglądanie nagrań oraz prowadzenie dyskusji na ich temat w komfortowych dla uczniów warunkach w zaciszu własnego domu. Oczywiście jest, że nie każdy uczeń z taką samą intensywnością brał udział w tychże rozmowach, niemniej jednak, mimo nauczania zdalnego ten rodzaj aktywności muzycznej i efekty osiągnięte przez uczniów ocenić mogę jako zadowalające.

W kontekście słuchania muzyki i rozpoznawania ze słuchu do najczęstszych błędów należało stosowanie niewłaściwego nazewnictwa związanego z określeniem faktury, form muzycznych i aparatu wykonawczego.

Realizacja podstawy programowej za pośrednictwem metod i technik kształcenia na odległość. Analiza wyników badań: cz. I

Okres nauczania zdalnego dla części nauczycieli stanowił spore wyzwanie z uwagi na konieczność reorganizacji dotychczasowego stylu pracy, dla innych zaś stał się okazją do wykorzystania tych środków dydaktycznych i narzędzi, któ-

rych do tej pory nie stosowali pracując z uczniami w formie stacjonarnej²¹. Dziś postrzegam ten czas jako okres intensywnego osobistego rozwoju – nie tylko w odniesieniu do kompetencji cyfrowych, ale również merytorycznych i metodycznych. Dzięki edukacji online mogłam urzeczywistnić te pomysły, które do tej pory czekały na swą realizację, razem z uczniami doświadczać nowego i eksperymentować z wykorzystaniem różnego rodzaju aplikacji i programów muzycznych.

W dniach od 4 do 15 czerwca 2020 roku na Wydziale Pedagogicznym Uniwersytetu Warszawskiego zrealizowano badania dotyczące przebiegu i organizacji edukacji zdalnej w roku szkolnym 2019/2020. Ogólnopolską ankietę przeprowadzono za pośrednictwem Portalu LIBRUS, w której wzięło udział 2961 nauczycieli i dyrektorów szkół oraz 1217 uczniów²². Opracowane wyniki, sformułowane w postaci raportu, stanowią rzetelne i aktualne źródło informacji na temat stanu polskiej edukacji w dobie pandemii za sprawą szerokiego zakresu przeprowadzonych badań, wysokiej liczby respondentów, dokonania szczegółowej analizy organizacji i przebiegu zajęć online oraz sposobu oceniania uczniów, a także uwzględnienia takich aspektów, jak motywacja uczniów do nauki zdalnej, efektywność działań podejmowanych przez nauczycieli czy też omówienie problemu dostępu do sprzętu komputerowego, cyfrowych środków dydaktycznych i sieci Internet.

Z odpowiedzi udzielonych przez nauczycieli jednoznacznie wynika, iż nie byli oni gotowi na przygotowanie i realizację zajęć online z uwagi na ograniczenia wynikające z braku dostępu do odpowiednio szybkiego i stabilnego łącza internetowego, jak również samego sprzętu komputerowego. Ich zdaniem problemu należy upatrywać także w trudnościach związanych z pozyskiwaniem cyfrowych środków dydaktycznych i dopasowywaniem metod do nowej zdalnej formy nauczania²³. W tym miejscu warto zadać pytanie: czy w drugim dziesięcioleciu XXI wieku nauczyciele mogą określać swoje kompetencje cyfrowe jako wciąż niewystarczające?

Co prawda z dalszej części raportu, w podrozdziale zatytułowanym *Nauczyciele doskonale organizują się sami*²⁴, dowiadujemy się więcej na temat źródeł wiedzy i inspiracji respondentów do tworzenia i przeprowadzania lekcji online, jednak dla osób niezwiązanych z oświatą tak sformułowane wnioski mogą wskazywać wręcz na ignorancję nauczycieli względem postępującego procesu cyfryzacji i brak wcześniejszego dostatecznego zainteresowania kwestią wdrażania nowoczesnych technologii do działań edukacyjnych.

Dnia 6 lipca 2018 roku Ministerstwo Edukacji Narodowej (wówczas obowiązująca nazwa) na podstawie art. 60 ust. 3 pkt 1 ustawy z dnia 14 grudnia 2016

²¹ M. Plebańska, M. Sieńczewska, A. Szyller, *Co zmieniło się w edukacji zdalnej podczas trwania pandemii? Raport z badania marzec 2021*, Wydział Pedagogiczny Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2021, s. 3.

²² M. Plebańska, M. Sieńczewska, A. Szyller, *Edukacja zdalna w czasach...*, s. 4.

²³ Tamże, s. 14.

²⁴ Tamże, s. 15.

r. Prawo oświatowe (Dz. U. z 2018 r. poz. 996, z późn. zm), przedstawiło kierunki realizacji polityki oświatowej państwa na rok szkolny 2018/2019, wśród nich: *Rozwijanie kompetencji cyfrowych uczniów i nauczycieli. Bezpieczne i odpowiedzialne korzystanie z zasobów dostępnych w sieci*²⁵. Nasuwa się więc pytanie, czy aby na pewno kadra pedagogiczna właściwie wykorzystała ostatnie lata, by rozwijać, udoskonalać swe kompetencje cyfrowe i tym samym decydować o uatrakcyjnieniu procesu dydaktycznego za sprawą zastosowania technologii informacyjno-komunikacyjnych?

Po wprowadzeniu lekcji zdalnych na forach internetowych i grupach na portalach społecznościowych zaczęło się pojawiać coraz więcej środków i pomocy dydaktycznych wyszukanych w Internecie i tworzonych przez samych prowadzących (m.in. plansze, ilustracje, prezentacje multimedialne, quizy, piosenki, przykłady zabaw muzycznych). Stanowiło to duże ułatwienie w organizacji zajęć – zwłaszcza dla nauczycieli, którzy określali swoje zdolności jako niewystarczające do tego, by samodzielnie tworzyć cyfrowe środki dydaktyczne. Jak wielu ankietowanych podkreślało, czuli potrzebę wspierania innych i dzielenia się swoimi materiałami w obliczu trudności związanych z nauczaniem online²⁶.

Z czasem na rynku wydawniczym pojawiło się wiele publikacji, pomocy dydaktycznych w wersji cyfrowej, wirtualnych kart pracy oraz programów do tworzenia materiałów na potrzeby zajęć. Niestety nie wszystkie można było uznać za merytorycznie i jakościowo dobre – zwłaszcza utwory dla młodszych uczniów zdawały się być tworzone pośpiesznie. Często można było znaleźć piosenki o infantylnej treści i zbyt prostej, mało interesującej linii melodycznej, jednakże usilnie próbujące wpasować się w tematykę podejmowaną na lekcjach muzyki.

W raporcie, udzielając odpowiedzi na pytanie: *Skąd czerpiesz wiedzę na temat możliwości prowadzenia zajęć online?* 26% respondentów odpowiedziało, że z Internetu, 22% wyznało, że samodzielnie poszukują wiedzy i inspiracji, a 21% stwierdziło, że uczy się od innych prowadzących. Jedynie 17% badanych korzystało ze szkoleń, a 8% brało udział w konferencjach poświęconych temu zagadnieniu²⁷.

Jedno z pytań zadanych w I części badania portalu LIBRUS i Wydziału Pedagogicznego Uniwersytetu Warszawskiego dotyczyło tego, z jakiego sprzętu korzystali nauczyciele, prowadząc edukację online. Aż 76% ankietowanych wskazało, że korzysta z prywatnego sprzętu komputerowego, a jedynie 15% używało kompu-

²⁵ <https://www.gov.pl/web/edukacja-i-nauka/podstawowe-kierunki-realizacji-polityki-oswiatowej-panstwa-w-roku-szkolnym-20182019> [dostęp dnia: 28.08.2021 r.].

²⁶ M. Plebańska, M. Sieńczewska, A. Szyller, *Edukacja zdalna w czasach...*, s. 15.

²⁷ Tamże, s. 20.

terów i narzędzi szkolnych²⁸. Najchętniej wybieranym rodzajem sprzętu był komputer (86%), następnie telefon (7%) i tablet (4%)²⁹.

Według odpowiedzi udzielonych na pytanie: *Jak wygląda typowa lekcja online przeprowadzona przez Ciebie w czasie pandemii COVID-19?* 31% ankietowanych wskazało, że prowadziło lekcje przez platformę MS Teams lub aplikację ZOOM, 27% wysyłało uczniom zadania do samodzielnej realizacji, a 19% delegowało uczniów do wykonywania zadań w tradycyjnych podręcznikach³⁰.

Najpopularniejszym narzędziem cyfrowym były filmy (21%) i prezentacje multimedialne (18%), następnie ćwiczenia online (15%), podręczniki cyfrowe (14%), quizy interaktywne (13%). Zaledwie kilka procent respondentów deklaroowało wykorzystywanie aplikacji (8%) i gier edukacyjnych (7%)³¹.

Wśród najczęściej stosowanych metod prowadzący wskazywali metodę podającą z wykorzystaniem technologii cyfrowych (36%), nieco mniej, bo 31% ankietowanych stosowało metody aktywizujące z wykorzystaniem TIK, a zaledwie 14% organizowało zajęcia na podstawie metody projektu z wykorzystaniem technologii. Pozostałe odpowiedzi wskazywały na wybór grywalizacji i projektów bez wykorzystania technologii³².

W ostatniej części badania nauczyciele zostali poproszeni o udzielenie odpowiedzi na pytanie, co w okresie nauki zdalnej sprawiało im największą trudność. Pytanie miało charakter opisowy i zdecydowana część ankietowanych wskazała, że najtrudniej jest im zaktywizować uczniów do działania. Ponadto ich zdaniem znacznym utrudnieniem było słabe i niestabilne łącze internetowe, brak dostępu do odpowiedniego sprzętu, przede wszystkim odpowiednich mikrofonów i kamer, a także niedostateczna znajomość środowiska cyfrowego rozumiana jako brak odpowiednich kompetencji do tego, by organizować i prowadzić lekcje w pełni online³³. Ponad połowa badanych (59,17%) stwierdziła, że nie chciałaby korzystać z edukacji zdalnej w przyszłości³⁴.

Czy edukacja zdalna czegoś nas nauczyła?

Analiza wyników badań: cz. II

Kontynuacja nauki zdalnej w roku szkolnym 2020/2021 skłoniła badaczy Wydziału Pedagogicznego Uniwersytetu Warszawskiego do ponownego przeprowadzenia ogólnopolskiego badania wśród uczniów i nauczycieli, które trwało od 8 do 18 marca 2021 roku. Pozwoliło to na dokonanie wtórnej analizy przebiegu

²⁸ Tamże, s. 25.

²⁹ Tamże, s. 27.

³⁰ Tamże, s. 18.

³¹ Tamże.

³² Tamże, s. 19.

³³ Tamże, s. 30-31.

³⁴ Tamże, s. 29.

nauczania online, wskazanie pozytywnych, jak i negatywnych aspektów wzniesienia edukacji zdalnej w szkołach, jak również porównanie i wyróżnienie tych obszarów, w których nastąpiły zmiany względem wyników uzyskanych na podstawie ankiety z czerwca 2020 roku.

Nauczyciele ponownie zostali proszeni o ocenę swego przygotowania do realizacji zajęć online w skali od 1 do 5, gdzie 1 oznaczało zdecydowane nieprzygotowanie, a 5 – zdecydowanie dobre przygotowanie. Porównanie wyników przedstawiam w poniższej tabeli.

Tabela 1. Zestawienie informacji na podstawie analizy wyników Raportu LIBRUS cz. I i II³⁵

Ocena nauczyciela	1	2	3	4	5
Wyniki z Raportu I (czerwiec 2020 r.)	16%	24%	37%	18%	5%
Wyniki z Raportu II (marzec 2021 r.)	4,5%	13,5%	37,4%	33,1%	11,4%

Zauważalne jest zwiększenie liczby respondentów, którzy uznali, że ich kompetencje cyfrowe wzrosły. Więcej osób ocenia swe zdolności na poziomie 4 i 5, zdecydowanie mniej ankietowanych oceniło swe umiejętności na poziomie 1. Jak przyznają sami zainteresowani czuli się w obowiązku nadrobić wcześniejsze zaległości w wykorzystaniu TIK, a tym samym dopasować do zmieniających się warunków nauczania. Odzwierciedlają to wyniki drugiej części badania – zauważalna jest większa liczba ankietowanych, którzy zdecydowali się na doskonalenie swoich kompetencji medialnych za sprawą szkoleń (22,5%) – jest to wzrost aż o 5,5 p.p. – i konferencji (9,4%) – przyrost o 1,5 p.p.³⁶

Poprawa stanu wiedzy na temat TIK, rozwinięcie umiejętności i kompetencji cyfrowych nauczycieli zdecydowały o skróceniu czasu, jaki potrzebowali oni na przygotowanie niezbędnych materiałów³⁷. Odnotowano także przyrost wśród prowadzących, którzy zaczęli doceniać korzyści, atrakcyjność i nowoczesność lekcji prowadzonych online³⁸. Nie odnotowano natomiast znaczących zmian w kwestii wykorzystywania narzędzi i pomocy dydaktycznych. Większość nauczycieli nadal wspomagała się filmikami (20,1%), prezentacjami multimedialnymi (19%) i ćwiczeniami online (15,18)³⁹. Zdecydowanie mniej z nich stosowało quizy interaktywne (12,9%), mobilne aplikacje edukacyjne (7,9%) czy cyfrowe gry edukacyjne (6,3%)⁴⁰.

Organizatorzy ankiety wskazują, że mimo upływu czasu oraz nabycia różnego rodzaju doświadczeń związanych z edukacją zdalną, nauczyciele wciąż w zdecydowanej większości zdecydowali się na prowadzenie lekcji metodą poda-

³⁵ Por. M. Plebańska, M. Sieńczewska, A. Szyller, *Co zmieniło się w edukacji zdalnej...*, s. 22-24.

³⁶ Tamże, s. 21.

³⁷ Tamże, s. 28.

³⁸ Tamże, s. 14-15.

³⁹ Tamże, s. 19.

⁴⁰ Tamże.

jąca jedynie częściowo, wykorzystując TIK (36,9%). 33,7% nauczycieli wybierało metody aktywizujące z wykorzystaniem technologii, a 15% prowadzących korzystało z metody projektów. Pozostałe odpowiedzi dotyczyły stosowania grywalizacji (6,9%) oraz metod i projektów bez wykorzystania narzędzi cyfrowych (kolejno 4,5% i 3%)⁴¹.

Nieznaczna poprawa, lecz wciąż niezadowolająca, nastąpiła w kwestii sprzętu, z jakiego korzystali nauczyciele w edukacji zdalnej. Ponad 60% z ich wciąż używało sprzętu prywatnego (77% w czasie I badania), a 18,6% szkolnego (poprawa o 3,6 p.p.)⁴².

Interesujące wnioski nasuwają się po uzyskaniu odpowiedzi na pytanie, jak wykorzystać edukację zdalną online w przyszłości? 68,8% badanych uznało to za dobrą alternatywę w ramach zajęć uzupełniających edukację tradycyjną (np. w sytuacjach trudnych takich jak choroba ucznia czy niedyspozycja nauczyciela)⁴³. Takie rozwiązanie z pewnością pozwoliłoby na zachowanie ciągłości procesu nauczania bez konieczności organizowania zastępstwa na czas nieobecności głównego prowadzącego. Zdaniem 38,9% ankietowanych edukacja online mogłaby stanowić uzupełnienie zajęć tradycyjnych jako np. portal edukacyjny prowadzony przez szkołę. Zaledwie 11,9% osób, które wzięło udział w badaniu uznało, że lekcje online mogą stanowić pełną alternatywę dla tradycyjnej edukacji⁴⁴.

Wyniki pierwszego i drugiego badania przeprowadzonego przez portal LIBRUS i Wydział Pedagogiczny Uniwersytetu Warszawskiego oraz sporządzone na ich podstawie raporty końcowe prezentują szeroki obraz edukacji online w Polsce w okresie pandemii. W niniejszym artykule zdecydowałam się przywołać jedynie część pytań i odpowiedzi ankietowanych, które w mojej ocenie były istotne dla omawianego zagadnienia, czyli nauczania muzyki w formie zdalnej oraz stosowanych narzędzi i środków dydaktycznych. Dzięki udzielonym przez respondentów odpowiedziom dowiadujemy się o zmianach, jakie nastąpiły w świadomości i przygotowaniu merytorycznym prowadzących i uczniów, o pozytywnych i negatywnych aspektach nauki online oraz o wnioskach i refleksjach środowiska szkolnego na temat wprowadzania cyfrowych rozwiązań edukacyjnych.

Zakończenie

Mimo braku odgórnych decyzji i systemowych rozwiązań wyznaczających nowy innowacyjny kierunek zmian polskiej edukacji to my – nauczyciele – zobowiązani jesteśmy do stwarzania przestrzeni do nauczania na miarę XXI wieku w ramach dostępnych nam środków i zasobów. Dziś nietrudno o dostęp do nowoczesnych rozwiązań edukacyjnych, darmowych aplikacji i programów szkolnych,

⁴¹ Tamże, s. 20.

⁴² Tamże, s. 29.

⁴³ Tamże, s. 35.

⁴⁴ Tamże.

które możemy wykorzystywać jako urozmaicenie lekcji prowadzonych w trybie stacjonarnym. Warto jednak zaznaczyć, że stworzenie lub dopasowanie gotowych cyfrowych materiałów dydaktycznych do tematu lekcji wymaga nieco czasu i wysiłku. Nie każdy program czy aplikacja będzie odpowiadała naszym wymaganiom i możliwościom percepcyjnym czy technicznym uczniów, aczkolwiek im większa będzie nasza znajomość i obeznanie wśród aktualnych multimedialnych pomocy edukacyjnych, tym łatwiej będzie nam projektować i realizować atrakcyjne i angażujący uczniów proces dydaktyczny.

Technologie informacyjno-komunikacyjne stopniowo zwiększają swój udział w procesie nauczania-uczenia się. Edukacja zdalna wymusiła na nas szereg zmian, które ostatecznie przybliżyły nas do realizacji idei o nowoczesnej i postępowej szkole. Telefony komórkowe czy tablety nie są już tylko urządzeniami rozpraszającymi, zaburzającymi koncentrację uczniów, ale narzędziami pracy, które (w pośredni lub bezpośredni sposób w połączeniu z siecią Internet lub przy pomocy wybranych programów) pomagają zdobywać nową wiedzę i umiejętności.

„Bądź zmianą, którą pragniesz ujrzeć w świecie”⁴⁵ – tylko za sprawą własnej aktywnej i twórczej postawy, my – nauczyciele, jesteśmy w stanie pobudzić uczniowską ciekawość i zachęcić młodzież do odkrywania tego, co nieznane, zdobywania doświadczeń i formułowania własnych wniosków, a dzięki temu nabywania nowych kompetencji w wielu obszarach ich rozwoju. Niezbędnym narzędziem ku temu jest posługiwanie się wspólnym językiem, dialog, zrozumienie i poszanowanie dla odmiennego sposobu pojmowania procesu uczenia się i metod zdobywania wiedzy przez młodych ludzi.

Uważam, że okres nauczania zdalnego, mimo wielu trudności, jakich nam przysporzył, był czasem niezwykle potrzebnym, zwłaszcza środowisku nauczycielskiemu, byśmy w końcu doświadczyli, czym są technologie informacyjno-komunikacyjne, dostrzegli tkwiący w nich ogrom możliwości i przekonali się, że nowoczesne urządzenia i oprogramowania mogą stać się naszymi sprzymierzeńcami w kreowaniu edukacji na miarę XXI wieku, planowaniu i realizacji innowacyjnych działań na rzecz harmonijnego i wszechstronnego rozwoju uczniów.

Bibliografia

- Jarocka-Piesik Jolanta, Walkowiak Tatiana, *Kompetencje, kwalifikacje i osobowość nauczyciela*, [w:] *Transgresje w edukacji. Twórczy nauczyciel i rodzic w procesie (nie)twórczej edukacji formalnej i nieformalnej. Tom 1*, Kołodziejski Maciej (red.), Wydawnictwo Akademii Humanistycznej im. Aleksandra Gieysztora, Pułtusk 2016.
- Kamińska-Kłós Beata, *Metody nauczania stosowane przez nauczycieli przedmiotu muzyka*, „Muzyka. Historia. Teoria. Edukacja” 2018, nr 8, s. 103.

⁴⁵ „Be the change you want to see in the world”. Zob. Mahatma Gandhi, *Autobiografia. Dzieje moich poszukiwań prawdy*, cyt. za: <https://lubimyczytac.pl/cytat/93739> [dostęp dnia: 09.12.2021 r.].

- Lipska Ewa, Przychodzińska Maria, *Muzyka w nauczaniu początkowym. Metodyka*, WSiP, Warszawa 1991.
- Mazur Magdalena, Nowak Łucja, *Rola nauczyciela wobec kryzysu kultury wysokiej*, [w:] Konkol Gabriela Karin (red.), *Zagadnienia edukacji muzycznej*, Wydawnictwo Athenae Gedanenses, Gdańsk 2015.
- Parkita Ewa, *Technologie informacyjno-komunikacyjne w edukacji muzycznej XXI wieku*, „Muzyka. Historia. Teoria. Edukacja” 2016, nr 6, s. 35.
- Plebańska Marlena, Sieńczewska Małgorzata, Szyller Aleksandra, *Co zmieniło się w edukacji zdalnej podczas trwania pandemii? Raport z badania – marzec 2021*, Wydział Pedagogiczny Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2021.
- Plebańska Marlena, Sieńczewska Małgorzata, Szyller Aleksandra, *Edukacja zdalna w czasach COVID-19, Raport z badania – czerwiec 2020*, Wydział Pedagogiczny Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2020.
- Strykowski Waclaw, *Nauczyciel i jego kompetencje*, [w:] Pielachowski Adam, Kaczmarek Anna (red.), *Kompetencje nauczyciela szkoły współczesnej*, Wydawnictwo eMPi², Poznań 2003.
- Żylińska Marzena, *Neurodydaktyka. Nauczanie i uczenie się przyjazne mózgowi*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń 2013.

Netografia

- Premsky Marc, *Digital natives: Features and studies of Marc Premsky – Technology – 2022*, <https://journalmural.com/nativos-digitales-caracter-sticas-y-estudios-de-marc-premsky>
- Premsky Marc, *Digital Natives, Digital Immigrants*, s. 1, <https://www.marcpremsky.com/writing/Premsky%20-%20Digital%20Natives,%20Digital%20Immigrants%20-%20Part1.pdf>
- <https://www.gov.pl/web/edukacja-i-nauka/podstawowe-kierunki-realizacji-polityki-oswiatowej-panstwa-w-roku-szkolnym-20182019>
- Gandhi Mahatma, *Autobiografia. Dzieje moich poszukiwań*, <https://lubimyczytac.pl/cytat/93739>
- <https://podstawaoprogramowa.pl/Szkola-podstawowa-IV-VIII/Muzyka>

Summary

Online Music education – teaching Music in the age of pandemic. A critical analysis of self-directed efforts to teach Music in grades 4-7 via distance learning in the 2020/2021 school year

This article focuses on remotely delivered music education in the 2020/2021 school year during the COVID-19 pandemic.

The publication analyzes nationwide survey results to assess to what extent teachers were prepared to implement teaching tasks with the use of distance learning methods and techniques. It also indicates what competencies teacher should have and what it means in educational practice for the teacher to use a language understandable to modern students.

The author of the text critically analyses her own actions taken of teaching Music online and basing on both her own experience and analysed research results tries to find an answer to the question what positive and negative changes have taken place in music education due to the necessity of modifying the structure of the teaching-learning process in the school year 2020/2021.